

Welke kansen heeft de antiglobaliseringsbeweging?

| André Mommen

Door de wereldwijde verlaging van de douanetarieven en de liberalisering van de financiële markten heeft het kapitalisme zich de laatste jaren verder kunnen verspreiden over de aardbol. De prijs daarvoor was dat de regeringen steeds meer autonomie verloren. Deze liberalisering van de markten heeft ook als prijs dat de arbeidsmarkt gedereguleerd raakt, waardoor de onderhandelingsruimte voor de vakbeweging smaller wordt. Wie niet meer “globaal” denkt, zal ten onder gaan. De globalisering van de milieuproblematiek heeft zelfs de milieubeweging uit balans gebracht: ze zoekt nu ijverig naar “duurzame groei” in plaats van alleen maar op jacht te gaan naar vervuilers. Wat ooit het *global village* was, is nu uitgegroeid tot een groot risico, want geen enkel probleem is voortaan nog van zijn globale context te isoleren¹. Omdat de uitdaging mondiaal van karakter is, kan het antwoord immers niet anders dan globaal zijn. Wat echter nog niet duidelijk is, is hoe men deze ongewenste mondiale risico's aan banden kan leggen. En ook welke wereldorde-ning daarvoor nodig zal zijn.

Een zichzelf besturende chaos vanuit een polyarchisch model waar de meeste liberalen voor staan, lijkt allerm minst de uitkomst, en een wereldparlement behoort eerder tot de verre toekomstmuziek dan tot het volgende punt op de diplomatieke agenda. Indien we dit wereldbeeld van het liberale kapitaal niet aanvaarden, dan moeten we nadenken over nieuwe structuren om dat kapitaal aan banden te leggen. Want behalve de neoliberale apologeten van de vrijhandel is iedereen er het wel zo ongeveer over eens dat door de globalisering de sociale en economische onzekerheid is toegenomen. De globalisering leidde tot de afbraak van heel wat beschermende constructies die een zekere mate van herverdelende rechtvaar-

digheid hadden bewerkstelligd door “op talloze markten het prijsmechanisme deels of geheel buiten werking te stellen: de woningmarkt (met woningdistributie), de arbeidsmarkt (met loonmaatregelen), de markt voor levensmiddelen (landbouwpolitiek), de communicatiemarkt (staatsbedrijf der PTT), en zo verder”². De globalisering die de wereld tot één markt wil maken, heeft echter als perverserend effect dat vooral de zwakkere marktpartijen op de wereldmarkt in belangrijke mate onbeschermd achterblijven. Vooral zij zullen de kosten van de wereldwijde herstructurering dragen.

Overall in de wereld zijn nu groepen en mensen in beweging gekomen die dit onheil willen afwenden. Probleem is echter dat de tegenstanders van de globalisering allerm minst een homogene groep vormen en dat zij op dit moment nog meer een verschijnsel dan een politieke of sociale macht vertegenwoordigen. Hoe men echter alle *losers* verspreid over de hele aardbol met hun verschillen in levensstandaard, levenswijze en tradities binnen een nog niet uitgevonden globale sociale beweging op grond van een eisenprogramma kan verenigen, is nog niet bedacht. De *losers* dat zijn natuurlijk niet alleen de kleine, landloze boeren in Latijns-Amerika, of de vrouwen en kinderen in de *sweatshops* in Azië, maar ook de werklozen in de ontwikkelde kapitalistische landen of al diegenen die slachtoffer worden van een te zuinige welvaartsstaat die hen naar de hamburgerjobs wil drijven.

Wat te doen? Beginnen aan iets nieuws met het achterlaten van de oude gewaden en gedachten? Of een assemblage van oude en nieuwe bewegingen tot stand brengen en nieuwe middelen en communicatiestrategieën zoeken om de verschil-

len en tegenstellingen te overbruggen? Dit zal niet eenvoudig zijn. Want er lopen diverse stromingen en bewegingen door elkaar, waarbij de motieven om in actie te komen tegen de globalisering zeer divers kunnen zijn. Er zijn de NGO's die al vele decennia op het terrein in de Derde Wereld actief zijn en het faillissement van hun eigen strategie nu noodgedwongen in verband moeten brengen met de macht van het transnationale kapitaal. Er zijn de activistische jongeren die als "autonomen" op zoek zijn naar gewelddadige confrontaties met de dragers van de globale machtssymbolen. Waar men vroeger deze "neenzeggers" uit de studenten- en aanverwante milieus kon aantreffen bij het belegeren van kerncentrales, verschijnen dezelfde types nu met een bivakmuts op. Vele militanten uit de marxistische splinterbewegingen recyclen zich in de antiglobaliseringsbeweging in de hoop hier een nieuw leven te beginnen. Zij worden veelal overstemd door anti-Amerikaanse taalfetisjisten en cultuurnationalisten die zich hoofdzakelijk op grond van identitaire overwegingen verzetten tegen hamburgerketens, frisdrankenfirma's en de Angelsaksische media-industrie. In de vakbonden is men al vroeger wakker geworden door de sociale dumpingpolitiek van de multinationals en de concurrentie van de goedkope arbeidskrachten uit de ontwikkelingslanden. Ze krijgen steun van al diegenen die weigeren nog verder "onethisch" te consumeren door goedkope kleren en schoeisel aan te trekken. Kortom, dit is een brede waaier van protest waaruit wel een eisenprogramma te distilleren valt, maar dat nu toe weinig samenhangend is en vooral het niveau van de zuivere afwijzing niet overstijgt.

Sommigen menen in de nieuwe media het communicatiekanaal te hebben gevonden om elkaars boodschap snel en efficiënt over te brengen. Daarmee zou men ook het raamwerk van een globale sociale beweging kunnen opbouwen. Het internet en het elektronische verkeer hebben inderdaad de laatste jaren het mobiliseringspotentieel ongemeend versterkt³. Maar het middel kan of mag geen doel op zich zijn. Het moet niet alleen de structurering van een beweging bevorderen, maar ook geschikt zijn om de actiedoelen te preciseren of beter in beeld te brengen. Dat kan alleen door een actieprogramma dat de eisen op de wereldagenda vermag te zetten. Volgens sommigen zou de Tobintaks een speerpunt kunnen zijn om het "denken" over de ongebreidelde

kapitaaltransacties te veranderen. Anderen zien meer in een consequent streven naar schuldverlichting voor de ontwikkelingslanden of het wereldwijd financieren van gezondheidsprogramma's. Deze laatste programmapunten hebben als gemeenschappelijk kenmerk dat ze althans voorlopig niet de machtsverhoudingen in de wereld in vraag stellen.

De oude socialistische arbeidersbeweging trok meer dan een eeuw geleden ten strijde voor omvattende sociale hervormingen. Het kapitalisme moest door inkomensherverdeling en gesubsidieerde collectieve goederen gecorrigeerd worden en de arbeidersklasse sociale zekerheid en democratische toegang tot onderwijs en gezondheidszorg verschaffen. De staat zou uiteindelijk de concurrentie op de diverse markten aan banden leggen en de accumulatie van het kapitaal bijsturen. De arbeidersklasse stond niet alleen, want ze kreeg van de kant van de kleine boeren steun voor meer staatsingrijpen om de prijsvorming van landbouwproducten te reguleren en subsidies uit te trekken voor de modernisering van de landbouw. Dat historisch compromis tussen arbeidersklasse en kleine boeren is helaas veel te weinig bestudeerd, ook al nam het in Europa de vorm van een Rood-Groen front aan⁴. Dat front kon hogere en stabiele landbouwprizen voor de boeren afruilen tegen sociale wetgeving voor de arbeidersklasse⁵. De liberale bourgeoisie werd hierdoor met haar roep voor een minimale staat volledig gemarginaliseerd. In de negentiende eeuw hadden de liberalen in de meeste landen nog periodiek de vakbonden meegekregen bij hun acties voor meer vrijhandel en dus lagere voedselprijzen. Dat was nu voorbij. Gereguleerde markten zouden zorgen voor een hoge mate van decommodificatie, dus het ontdoen van het warenkarakter van de meeste goederen, inclusief de arbeidskracht.

Dit tijdperk dat Karl Polanyi ooit dat van de grote transformatie⁶ noemde, loopt nu ten einde. Dat komt vooral door de druk van het internationale kapitaal en het toegenomen belang van de technologische veranderingen. In de landbouw verdwenen de keuterboeren. Ze werden vervangen door bioboeren die ingeschakeld werden in de industriële voedselproductie. Dat geldt tevens voor de geitenboeren die met een "eco-label" hun producten op de markt brengen. De industrie heeft inmiddels veel arbeidskrachten uitgesto-

ten. Hierdoor verzwakte het electorale draagvlak van Roods-Rood in België en Nederland of Rood-Groen in Scandinavië⁷. Vooral de nieuwe middenklasse in de dienstensectoren verliet de solidaire fronten die Rood-Groen graag eensgezind liet marcheren achter lineaire sociale maatregelen en koos voor flexibiliteit en individualisme. Omdat ze behoort tot de winnaars van de globalisering, zal ze zich keren tegen elke vorm van agrarisch en industrieel protectionisme, maar allicht wél graag meedoen met ethische thema's als het verbieden van kinderarbeid in de Derde Wereld of de handel in "bloeddiamanten".

Het strategische probleem is nu of de verliezers voor eeuwig in de marge van de geschiedenis zullen verdwijnen of met delen van de winnaars een duurzame coalitie kunnen vormen om meer orde in de chaos aan te brengen. Dat ligt zeer moeilijk. Kwantitatief leggen de verliezers immers, ook al zijn ze nog talrijk, steeds minder gewicht in de schaal. De verliezers hebben daarbij ongevraagd gezelschap gekregen van steeds meer kansarme migranten uit de kapitalistische periferie maar ze zullen alsnog met deze verworpenen der aarde zeker géén front vormen. In de proletarische onderbuik is racisme meer regel dan uitzondering en hebben de pleitbezorgers voor de bescherming van de culturele en etnische identiteiten alle ruimte om te scoren. Punt is echter dat de kapitalistische globalisering op de langere termijn een egaliserende werking zal hebben en dat daardoor het ontstaan van een wereldproletariaat wordt bevorderd. Alle tekenen wijzen erop dat de globalisering voor een tweede maal de Chinese Muur aan flarden zal schieten⁸.

Maar hoe zit het dan met de subjectieve factor? Hier is het probleem dat niet iedereen die zich uitsprekt of ageert tegen de kapitalistische globalisering dezelfde politieke taal spreekt of hetzelfde programma verdedigt. Er bestaan immers vele motieven om tegen de ongewenste effecten van de globalisering te zijn. Tegenstanders van de kapitalistische globalisering treft men zowel bij uiterst links als bij nationalistisch of religieus rechts aan. Dat is niet nieuw. Want rechtse en conservatieve krachten hebben altijd al het (liberale)

kapitalisme afgewezen omdat dit de natuurlijke maatschappijordening verstoort en de traditionele godsdienstige waarden aantast. Dat is nu niet anders.

De globalisering met haar effecten heeft de sociaal-democratie geïnspireerd tot een liberale vlucht vooruit in de hoop aldus het wereldkapitaal bij te kunnen benen. Dat heeft uiterst links op het verkeerde been gezet. Het gevaar is dan dat uiterst links en rechts elkaar zullen ontmoeten in een Rood-Bruine alliantie tegen de "kapitalistische machten uit het buitenland". Rood-Bruine allianties heeft men echter tot nu toe enkel opgemerkt in enkele postcommunistische landen met hun typische hang naar etnische zuiverheid in een

periode van economische chaos en ingestorte welzijnsvoorzieningen. Elders in Europa is de kloof tussen rechts en links te diep. De val van de op imports substitutie gevestigde regimes in de Derde Wereld heeft evenwel nieuwe populistische honden wakker gemaakt. In Latijns-Amerika heeft een mengeling van etnisch populisme en bevrijdingsideologie gezorgd voor verzwakking van de natiestaat. Deze nieuwe populistische leiders doen

De globalisering met haar effecten

heeft de sociaal-democratie

geïnspireerd tot een liberale vlucht

vooruit in de hoop aldus het

wereldkapitaal bij te kunnen benen.

Dat heeft uiterst links op het

verkeerde been gezet.

maar al te graag beroep op de antiglobaliseringsbeweging om hun verzet een bredere weerklank te geven⁹. De prominentste onder hen is ongetwijfeld de zogenaamde sub-commandant Marcos, die met een bivakmuts op zegt te spreken in naam van de Chiapas-indianen. Deze Zorro-achtige ex-leraar filosofie uit Tampico die op het wereldwijde web aan de weg timmert en via Ignacio Ramonet in *Le Monde Diplomatique* een gewillige spreekbuis heeft gevonden, hielp de anti-globaliseringsbeweging aan een gemaskerde held¹⁰. Maar ook niet meer dan dat.

De antiglobaliseringsbeweging is krampachtig bezig dit soort romantisch exotisme achter zich te laten. Het zijn niet de kleine boeren uit de Andes of uit de Chiapas die de machtsverhoudingen in de wereld zullen doen kantelen. Gemaskerde guerrillero's zijn, evenals de Che, niet meer dan een icoon op een shirtje gekocht op de markt. En die koopkrachtige markten bevinden zich vooral in het rijke Westen. De antiglobaliseringsbewe-

ging drijft ten andere vooral op activisten uit de ontwikkelde kapitalistische wereld en manifesteert zich het sterkste in de steden waar een "top" vergadert (Amsterdam, Seattle, Praag, Göteborg, Genua, enz.). Activisme op wereldschaal vereist evenwel moderne hulpmiddelen en veel geld. En ook veel vrije tijd, zullen de cynici zeggen. Dit splijt de antiglobaliseringsbeweging in tweeën, met aan de ene zijde de oude sociale netwerken en NGO's met hun stabiele, want geïnstitutionaliseerde kern van de beweging, en aan de andere kant de moeilijk in kaart te brengen kernen van spontaans en autonomen belust op een relletje. Het alternatief ("sociaal") wereldforum dit jaar gehouden in Porto Alegre (Brazilië) illustreert dit gegeven. In Porto Alegre was geen sub-commandant Marcos present. Ook de autonomen lieten zich niet zien, want hier viel niet te knokken.

Deze ontwikkeling duidt onmiskenbaar op een belangrijke stap vooruit in de richting van een mondiale machtsvorming. De tegenagenda moet door de mondiale sociale krachten worden beïnvloed. We mogen ook aannemen dat de geweldadige confrontaties buiten de vergaderzalen, zoals laatstelijk in Genua, weldra tot het verleden zullen behoren. De staten wapenen zich nu tegen de gewelddadige groepen demonstranten, maar inmiddels staan zij onder druk van de media om de opposanten van de globalisering ernstig te nemen en met hen in gesprek te treden. Ondanks de gewelddadige taferelen in Seattle in 1999 tijdens de wereldtop van de WTO, was in de congresruimte ook een sociaal blok aanwezig dat de vrijhandel wilde corrigeren. Daarom had directeur-generaal Mike Moore het niet meer belasten van de importen uit de 29 (inmiddels opgetrokken tot 40) armste landen op de agenda gezet. Voorts had de WTO een dag uitgetrokken om de 700 uitgenodigde NGO's te aanhoren¹¹. Dat klinkt minimaal. Maar dat was toch een eerste belangrijke stap vooruit. Wat evenwel de tegenstanders van de globalisering steekt is de arrogantie van de machthebbers die zich de eigenaars van de planeet wanen en over de belangen van de meeste mensen heen walsen. Deze machthebbers luisteren niet meer, maar gebiedten. Vooral de geweldplegingen in de straten waar de topgesprekken plaatsvonden, hebben de angst erin gebracht. Niet voor niets verklaarde Louis Michel in een interview in *Le Monde* dat het tijd werd om naar de société civile te luisteren. En dan moet men de politici laten beslissen¹². Het is een

argument dat men bij burgerlijk rechts steeds meer hoort, want de politici zijn allemaal democratisch verkozen en hebben dus ergens een mandaat vandaan getoverd om op dat niveau beslissingen te nemen. Tevens wordt erbij gevoegd dat de antiglobaliseerders een dwaallicht achterna hollen en dat zij geen enkele democratische verantwoordingsplicht kennen.

Noten:

1. Ulrich Beck, *World Risk Society*, Cambridge: Polity Press, 1999 en dezelfde, *What is Globalization?*, Cambridge: Polity Press, 2000.
2. Hugo Keuzenkamp, "Wat zijn economen eigenlijk waard?", in *Tijdschrift voor Politieke Economie*, jg. 23, nr 1, mei 2001, blz. 9.
3. Hierover Ignacio Ramonet, *Géopolitique du chaos*, Parijs: Gallimard, 2001, blz. 215-234.
4. Groen staat hier voor het "groene front van landbouwbelangen" zoals dat tot ver in de jaren zeventig werd genoemd.
5. Dat was in principe ook het geval in de communistische regimes. Frederic L. Pryor, *The Red and the Green. The Rise and Fall of Collectivized Agriculture in Marxist Regimes*, Princeton: Princeton University Press, 1992.
6. Karl Polanyi, *The Great Transformation. The Political and Economic Origins of Our Time*, Boston: Beacon Press, 1970 (oorspr. 1944).
7. In Scandinavië bestonden Boerenpartijen die de hegemone sociaal-democratische partijen steunden in ruil voor landbouwprotectie. Gregory M. Luebbert, *Liberalism, Fascism or Social Democracy. Social Classes and the Political origins of Regimes in Interwar Europe*, New York: Oxford University Press, 1991, blz. 285-294.
8. Karl Marx en Friedrich Engels, *Communistisch Manifest*, Brussel: IMAVO, 1998.
9. Guy Hermet, *Les populismes dans le monde. Une histoire sociologique XIXe-XXe siècle*, Parijs: Fayard, 2001, blz. Blz 207-248.
10. Zie Marcos, *La dignité rebelle, Ignacio Ramonet, conversations avec le sous-commandant Marcos*, Parijs: Éditions Galilée, 2001.
11. Stephen H. Dunphy, "WTO opening ceremonies besieged by protesters, then canceled", in: *Seattle Times*, 30 november 1999.
12. Louis Michel: "J'observe que les citoyens européens choisissent spontanément des porte-parole de mouvements qui, institutionnellement, ne représentent qu'eux-mêmes, mais qui ont en commun de porter en bandoulière la solidarité, la générosité et l'humain, parce que le "politique" n'est plus porteur

de telles valeurs. (...) Je crois qu'il faut recréer un espace de débat authentique. Les citoyens ont le sentiment que le consensus, c'est-à-dire l'arrangement en catimini, vient avant le débat contradictoire, et que, dès lors, on les a privés de ce qui est le propre de la démocratie et de la liberté: la possibilité de prendre parti." *Le Monde*, 21 juli 2001, blz. 3.

a a n k o n d i g i n g

Volkshogeschool Elcker-Ik Antwerpen, i.s.m. IMAVO, richt een lezing in over:

Germaine Greer: "De vrouw als eunuch"

Door het NRC Handelsblad werd Germaine Greer (Melbourne, 1939) – misschien wel lichtjes overdreven – gekarakteriseerd als "de intelligentste filosofe van het feminisme". Dat blijkt uit haar klassieker *De vrouw als eunuch* (1970). In de dertig jaar later verschenen 'aanvulling', *De hele vrouw*, schrijft Greer: "In *De vrouw als eunuch* stelde ik dat ieder meisje wordt verwekt als een hele vrouw, maar vanaf haar geboorte tot aan haar dood steeds meer gehandicapt raakt. De belangrijkste plicht van een vrouw tegenover zichzelf is dit proces te overleven, het vervolgens te erkennen en tenslotte maatregelen te nemen om zichzelf ertegen te verdedigen." Mannen maken van vrouwen tweederangswezens (de 'tweede sekse') die hen op alle vlakken moeten dienen. Deze 'castratie' van vrouwen tot eunuchen blijkt zowel op lichamelijk als psychisch vlak. Haar lichamelijke verschillen met de mannen worden opgevat als tekenen van minderwaardigheid en dienstbaarheid aan de man. Psychische wordt de vrouw geconstitueerd tot het stereotiep van het eeuwig vrouwelijke. "De castratie van de vrouw is tot stand gekomen door een polariteit te stellen tussen man en vrouw" waarbij mannen zich opwerpen als veroveraars en onderdrukkers, "zodat elk heteroseksueel contact is gereduceerd tot een sadomasochistisch patroon". De liefde tussen mannen en vrouwen is dan ook verworden tot een karikatuur. "De zin die het vaakst foutief wordt geciteerd uit *De vrouw als eunuch* luidt: 'Vrouwen hebben nauwelijks een idee hoezeer mannen hen haten.' Sommige mannen haten alle vrouwen altijd; alle mannen haten sommige vrouwen soms. Ik ga ervan uit dat in het jaar 2000 meer mannen meer vrouwen haten dan in 1970. Onze beschaving is veel masculinier dan dertig jaar geleden." (p. 23) Op de vraag "Bent u nog feministisch?" antwoordt ze nog steeds volmondig ja; ze houdt zelfs een pleidooi tegen het gelijkheidsfeminisme en de *life style* feministen, dat menen dat de feministische strijd voorbij is omdat de vrouwen alles zouden bereikt hebben wat ze konden bereiken.

Inleider: Guy Quintelier (coördinator IMAVO)

Datum: woensdag 14 november 2001 vanaf 20 u.

Plaats: Volkshogeschool Elcker-Ik, Breughelstraat 31-33 te 2018 Antwerpen

Inschrijvingen: Om organisatorische redenen is het nodig zich 14 dagen op voorhand in te schrijven. Dit kan telefonisch op het nr 03/218.65.60